

CULTURA CIVICĂ A STUDENȚILOR CLUJENI

SORINA VĂJU

Cadrul teoretic

În ultimele decenii, conceptul de *cultură civică* sau *cultură politică* a făcut carieră în științele sociale. Studiul clasic pe această temă aparține lui Gabriel Almond și Sidney Verba, care au introdus respectivul concept pe baza unor cercetări empirice desfășurate în 5 țări cu performanțe democratice diferite. Ideea centrală a cărții lor, *Cultura civică*, este că dezvoltarea democratică stabilă nu se poate produce în absența unui anumit pattern al atitudinilor politice și al unui set de bază al atitudinilor sociale care să susțină această dezvoltare. În lipsa unei întemeieri pe suportul culturii civice, democrația este compromisă, căci instituțiile sale nu pot funcționa eficient.

Premisa cercetării lor realizate în 1963 a fost că fiecare sistem politic se bazează pe un set de atitudini, idei, opinii, credințe, coduri, care definesc modul în care indivizii se raportează la sfera politicului și care alcătuiesc un mediu favorabil sau defavorabil persistenței și dezvoltării respectivului sistem. Democrația presupune atât instituțiile formale specifice acestui regim politic (sufragiu universal, pluripartidism etc.), cât și o cultură politică aflată în concordanță cu instituțiile respective. Aceasta cultură politică are un rol decisiv în menținerea sistemului pentru că oferă individului linii directoare pentru comportamentul său politic și în același timp asigură funcționalitatea și coerența instituțiilor prin structura sistematică de norme și valori pe care o oferă comunității.

Cultura politică a națiunii rezultă din distribuția orientărilor spre anumite clase de obiecte politice. Cultura politică favorabilă democrației este cea predominant participativă, în care membrii societății prezintă orientări atât spre aspectele de input cât și spre cele de output ale sistemului politic. Aceștia sunt conștienți de posibilitățile de participare care le sunt oferite în procesul luării deciziilor și au anumite orientări afective și evaluative față de acestea. Ei tind să fie orientați către rolul activist al sinelui ca actor politic.

Democrația este un sistem politic în care cetățeanul obișnuit își exercită controlul asupra elitelor, iar acest control este legitim, adică sprijinit de norme general acceptate. Dacă un sistem politic democratic

este unul în care cetățeanul de rând participă la deciziile politice, atunci o cultură politică democratică ar trebui să conștientizeze dintr-un set de credințe, atitudini, norme și percepții care să sprijine participarea. O schimbare la nivel instituțional care să se orienteze spre sprijinirea participării nu va crea prin ea însăși o democrație participativă dacă la nivelul comunității nu este răspândită norma participării. Democrația înseamnă mai mult decât alegerile libere și proclamarea suveranității poporului, căci ea presupune și ca principiile ei generale să fie asimilate și sprijinite de populație. Favorabilă democrației este cultura participativă, care presupune cunoștințe ale populației cu privire la aspectele formale ale sistemului politic, o orientare afectivă și evaluativă favorabilă acestui sistem, precum și o disponibilitate de implicare în luarea deciziilor politice sau în influențarea lor.

Democrație și bunăstare

Devine problematică astfel implementarea democrației în țările care nu au respectiva cultură a participării. Acesta este cazul fostelor țări comuniste din Europa de Est, printre care și România. Ce șanse are o țară în care societatea civilă a fost distrusă în timpul anilor de dictatură, să treacă de la instituirea formală a structurilor democratice la folosirea lor eficientă?

Aceasta este tema unui studiu realizat de Fuchs și Roller, doi cercetători germani, care au studiat procesualitatea implementării democrației în fostele țări comuniste. Aceștia reformulează problema culturii politice, considerând că congruența relevantă pentru persistența unui sistem politic nu este atât cea dintre structură și cultură (așa cum afirmă Almond și Verba), ci cea dintre forma politică și comunitate. Această congruență se referă la intensitatea cu care ordinea normativă implementată printr-o constituție generează asentimentul cetățenilor, acesta fiind singurul mod în care se poate realiza o instituționalizare stabilă (Fuchs & Roller, 1998 : 261).

Considerând sistemul politic un subsistem primar al societății, Fuchs și Roller au analizat în termenii lui Parsons relația dintre structura politică și cultura politică în unele țări din Europa de Est. Ei au ajuns la concluzia că există un proces de feed-back. între atașamentul populației la valorile democrației, legitimarea democrației prin aceste valori și evaluarea performanțelor democrației, și, respectiv, structurile formale

ale sistemului. Aceasta înseamnă că implementarea democrației nu este posibilă decât în condițiile angajamentului membrilor sistemului social la structurile și valorile ei. (Fuchs & Roller, 1998 : 259). Această congruență dintre forma politică și comunitate se realizează prin intermediul unui al treilea factor, și anume funcționarea politică, adică relația dintre ordinea normativă a democrației și acțiunile concrete efectuate de actori în acest context, măsura în care deținătorii rolurilor satisfac normele stipulate prin constituție. Aceste acțiuni se reflectă în evaluările populației. Într-o democrație care funcționează bine, membrii comunității acceptă deciziile politice chiar dacă nu sunt de acord cu ele, pentru că deciziile sunt luate prin proceduri legale care au obținut asentimentul populației.

Fuchs și Roller constată pe baze empirice că în regimurile democratice instalate în Europa de Est după 1989, angajamentul cetățenilor la valorile democratice nu a apărut decât în măsura în care aceștia au avut o experiență pozitivă cu democrația. (Fuchs & Roller, 1998 : 269).

Democrațiile liberale moderne au ca trăsătură specifică distincția dintre sistemul politic și cel economic, iar performanțele economice nu trebuie să fie considerate elemente esențiale ale democrației. În țările foste comuniste se constată însă o puternică tendință a cetățenilor de a asocia democrația cu reușita economică. Fuchs și Roller ne avertizează că în aceste societăți unde se produce confuzia între democrație și bunăstare economică, democrația are șanse limitate de succes. Există o mare probabilitate ca așteptările cetățenilor să fie dezamăgite, deoarece performanțele economice nu se obțin instantaneu, iar evaluările negative ale lor influențează printr-un proces de feed-back atașamentul față de valorile democrației și de legitimitatea sistemului.

Ținând cont de aceste repere, ne-am propus să încercăm să verificăm presupunerile lui Fuchs și Roller privind asocierea dintre performanțele economice ale regimului democratic la noi în țară și asentimentul cetățenilor la valorile democrației. Dacă într-adevăr în țările foste comuniste cetățenii asociază în mare măsură democrația cu reușita economică, și cultura politică specifică democrației este asimilată în paralel cu reușitele economice, putem presupune, reformulând problema la nivelul experienței individului, și că asentimentul la valorile democrației va fi mai puternic la cei care au avut experiențe economice pozitive în acest regim, deci că există legătură între bunăstarea indivizilor și orientările lor de buni cetățeni. Cei care trăiesc mai bine

vor avea tendința de a fi mai mulțumiți de regimul în care trăiesc, și deci să adere la valorile sale de bază, mai degrabă decât cei care se confruntă cu dificultăți materiale.

Deoarece țara noastră nu a constituit obiect de studiu pentru această cercetare, am dorit să vedem dacă respectiva teorie se verifică și în România, și, mai mult, dacă în cadrul studențimii se înregistrează aceleași tendințe ca și la nivelul întregii țări. Am încercat să verificăm această ipoteză, făcând o analiză comparativă a situației la nivelul întregii țări, folosind datele Barometrului de Opinie din 1999, precum și a situației specifice populației studențești clujene (baza de date a cercetării «Stiluri și moduri de trai ale studenților», 2001).

Am operaționalizat bunăstarea individului prin venitul acestuia, iar pentru a măsura asentimentul indivizilor la valorile democrației am folosit din cele două baze de date întrebările privitoare la rolul așteptat al statului. În ceea ce privește orientarea către sistemul politic, atitudinea democratică favorabilă este cea care privește rolul statului ca fiind minim în activitatea economică și în cea a partidelor politice, datorită sa fiind de a asigura desfășurarea liberă a concurenței economice și politice.

Astfel, am vrut să vedem cum se diferențiază după venit cei care susțin implicarea, respectiv neimplicarea statului în economie, respectiv în activitatea partidelor politice. Ne așteptăm ca cei cu venituri mai mici să dorească o mai mare implicare a statului în viața economică și politică, să-i atribuie acestuia mai multe responsabilități. Pentru aceasta am efectuat o comparație a mediilor veniturilor de familie în cadrul grupurilor formate de categoriile variabilelor Maxi («Credeți că statul trebuie să intervină în stabilirea prețurilor?»), respectiv Max6 («Credeți că statul ar trebui să intervină în activitatea partidelor politice?»), aplicând procedura Statistics-Compare Means-One Way Anova. Rezultatele confirmă ipoteza noastră: există diferențe semnificative de venit între cei care doresc implicarea statului în stabilirea prețurilor, activitatea partidelor politice sau în activitatea presei. Cei care au venituri mai mici au tendința de a solicita o mai mare implicare a statului în viața economică și politică. La nivelul veniturilor din 1999, cei care considerau că statul trebuie să se implice în activitatea presei în foarte mare măsură aveau un venit mediu al familiei de 1.335.644 lei față de 2.393.323 lei, cât aveau cei care considerau că statul trebuie să se implice în foarte mică măsură. Aceleași opinii cu privire la implicarea minimă a statului în activitatea partidelor politice sau în stabilirea prețurilor aparțin unor oameni al căror venit este în medie cu 884.926

lei, respectiv cu 469.553 lei mai mare decât al celor care doresc o implicare minimă (diferențe semnificative statistic). În anexă (figura 1) se poate urmări grafic legătura dintre venit și diversele așteptări față de implicarea statului în viața economică și politică la nivelul populației țării.

Am aplicat aceeași procedură variabilelor E28, E31, E32 din baza de date „Stiluri și moduri... „. Deși ca tendință există o oarecare diferențiere după venit (vezi anexa, figura 2), aceste diferențe nu sunt semnificative statistic (nivelurile de semnificație ale diferențelor mediilor obținute prin testul Bonferroni depășesc $p=0,05\%$). Putem spune deci că în rândul studenților, asocierile între mărimea venitului și preferințele pentru un stat maximal sunt mult mai slabe sau inexistente. Aceași independență se constată și între aceste preferințe ale studenților și mărimea veniturilor familiilor de proveniență. Am putea presupune că și în rândul populației țării aceste diferențe dispar în interiorul diverselor categorii socio-profesionale; aceasta rămâne însă doar o ipoteză pe care nu o putem verifica din cauza insuficienței cazurilor din interiorul acestor categorii.

În rândul studenților devin relevante în explicarea preferințelor pentru un stat maximal unele variabile culturale, ce țin de stilul de viață al acestora. Între aceste variabile se înscriu și valorile religioase. Am găsit asocieri semnificative între răspunsurile la întrebarea »Ești o persoană credincioasă?» și preferința pentru implicarea statului în controlul prețurilor (coeficientul de asociere (p între itemii E28 și D6 este 0,195 la nivelul de probabilitate $p=0,00$), în sensul că studenții mai puțin religioși așteaptă mai puțină implicare din partea statului decât cei nereligioși (vezi figura 3).

Ne-am așteptat să găsim legături între consumul mediatic, ca factor al socializării politice, și atitudinile liberale, respectiv etatiste. În figurile 4 și 5 se poate vedea legătura dintre consumul media și preferința pentru implicarea statului în activitatea partidelor politice. Surprinzător, această legătură există și este semnificativă statistic (coeficientul (p între E28 și frecvența citirii ziarelor este 0,189 la $p=0,01$, iar între E28 și frecvența ascultării radioului este 0,244 la $p=0,00$), însă studenții care se informează mai mult prin mass-media au mai degrabă simpatii pentru un stat paternalist. Putem să ne întrebăm dacă nu cumva mass-media induce într-o oarecare măsură preferințe de acest tip, însă nu putem trage nici o concluzie fără a studia în detaliu preferințele pentru diversele tipuri de rubrici, respectiv emisiuni.

Desigur, analiza ar putea fi detaliată în continuare prin referire la itemi ce țin de preferințe culturale, capital social etc., însă din ceea ce am obținut până acum am văzut că în cazul studenților nu factorul economic este cel care explică diferențele de orientare pe axa liberalism-etatism, ci acestea țin de variabile de alt tip.

Asociațiile și participarea politică

Tocqueville remarca deja în secolul al XIX-lea că tendința spre cooperare este unul dintre cele mai importante aspecte ale unei culturi politice democratice. Asocierile sunt esențiale pentru că nu lasă individul izolat în fața puterii politice și-i oferă acestuia resurse pentru a influența guvenarea. După Tocqueville, asocierile sunt pietrele de temelie ale acțiunii colective, căci cetățenii aparținând diverselor asociații vor fi mai dispuși să se implice în sfera publică și prin aceasta să influențeze procesele politice.

Urmând această linie de gândire, Putnam a arătat că orice tip de asociații au un efect benefic, și aceasta pentru că creează obișnuințe de cooperare, solidaritate, responsabilitate, încredere și moderație care pot fi transferate la nivel unor eventuale acțiuni politice. Acestei idei i s-au adus unele critici, Uslaner arătând că nu orice tip de asociere favorizează civismul, ci numai cele care presupun interacțiuni cu indivizi aparținând unor categorii diferite de cele din care face parte individul.

Ținând cont de datele pe care le avem la dispoziție, am încercat să vedem care este apartenența asociativă a studenților clujeni și cum diferă cei ce aparțin unor asociații prin orientările politice (pe linia activism/pasivism). Ideea a fost de a testa ipoteza că asocierile favorizează orientările politice activiste, fără a detalia analiza pe tipurile de asociații.

Am încercat mai întâi o caracterizare socio-demografică a celor care fac parte din diverse asociații. Alcătuiind o distribuție de frecvențe, obținem că 20,56% dintre studenții români sunt membri ai unor asociații sau organizații, și mai mult decât dublu dintre cei maghiari, adică 48,29%. Probabil că explicația acestei diferențe foarte mari stă în condiția de minoritar, care provoacă o tendință spre solidarizarea cu cei de aceeași etnie, căci studenții maghiari sunt membri, în marea lor majoritate, al unor asociații organizate pe baze etnice (în special KMDSZ). Dintre universități, se remarcă Universitatea de Medicină și

Farmacie, cu 48,10% din studenți membri ai unor asociații, Babeș - Bolyai cu 32,54% și Bogdan-Vodă, cu 28.57%.(vezi figura 6).

Membrii asociațiilor nu diferă după sex, și nici după mediul de proveniență (rural sau urban). Nici legătura dintre apartenența asociativă și educația tatălui nu este semnificativă la nivel statistic. Factorul economic are un rol, dar numai în cazul românilor. Studenții români care fac parte din organizații sau asociații au în medie un venit lunar mai mare cu aproximativ 400.000 lei decât ceilalți ($p = 0,013$). La fel, studenții români ce fac parte din asociații tind să aibă economii mai degrabă decât cei ce nu fac parte din asociații (coeficientul ϕ al asocierii dintre economii și apartenența asociativă este 0,117 la $p = 0,009$).

Să vedem acum care este legătura dintre apartenența asociativă și diferitele forme de participare politică, ai cărei indicatori pot fi considerați: apartenența la un partid politic, participarea la întâlniri cu reprezentanți ai partidelor, discuțiile cu caracter politic, interesul general manifestat pentru politică. În cazul românilor, există o asociere dintre apartenența asociativă și apartenența politică ($\phi = 0,239$ la $p = 0,00$), participarea la întâlniri cu caracter politic ($\phi = 0,180$ la $p = 0,00$), dar nu și participarea la întâlniri cu reprezentanți politici (în figura 7 se vede legătura dintre apartenența la asociații și apartenența la un partid politic în cazul studenților români). În cazul maghiarilor, doar participarea la întâlniri cu reprezentanți politici se asociază cu apartenența asociativă ($\phi = 0,169$ la $p = 0,011$). În figura 8 se vede că 66,67% din studenții maghiari care au fost în campania electorală la întâlniri cu reprezentanți politici fac parte din asociații, pe când din cei care nu au fost la astfel de întâlniri, doar 44,53% fac parte din asociații.

La români, se înregistrează aceleași asocieri cu interesul pentru politică și implicarea afectivă. Cei care fac parte din asociații sunt mai înclinați să aibă simpatii politice (coeficientul de asociere ($\phi = 0,123$ la $p = 0,031$ pentru răspunsurile la: «Ești membru al unei organizații sau asociații?» și «Simpatizezi cu un partid politic?»), și sunt mai interesați de politică ($\phi = 0,190$ la $p = 0,00$, figura 9). În cazul maghiarilor, doar interesul pentru politică se leagă de implicarea în asociații. ($\phi = 0,410$ la $p = 0,00$, figura 10). În figurile 9 și 10 se vede că, între români, sunt membri ai unor asociații 22,20% din cei ce se interesează de politică și doar 17,72% din cei care nu se interesează de politică, pe când în cazul maghiarilor, din rândul asociațiilor fac parte 43,69% din cei care se interesează de politică și 52,20% dintre cei care nu au astfel de preocupări.

Cetățenii care au experiența asocierii ar trebui să fie mai înclinați să-și susțină și apere interesele prin acțiuni organizate. Am testat deci legătura dintre asociere și disponibilitatea de a participa la diverse acțiuni cu finalitate politică. În cazul studenților români, cei care aparțin unor asociații sunt mai dispuși să semneze o petiție de protest. 67,12% din cei tere ar participa la greve și demonstrații autorizate sunt membri ai unor asociații, față de 30,82% din cei care nu aparțin unor asociații. ($\phi = 0,153$ la $p = 0,002$). De asemenea, aceștia ar fi mai dispuși să participe la demonstrații și greve autorizate ($\phi = 0,136$ la $p = 0,011$ -vezi figura 11), dar nu și la forme extreme de protest, căci între apartenența asociativă și disponibilitatea de a participa la demonstrații neautorizate sau la greva foamei nu există asocieri semnificative.

În cazul maghiarilor, există aceleași legături semnificative, dar mai strânse, între apartenența asociativă și disponibilitatea de a participa la semnarea unei petiții de protest ($\phi = 0,225$ la $p = 0,003$) sau la demonstrații autorizate ($\phi = 0,315$ la $p = 0,00$). În plus, pentru aceștia există asociere și cu disponibilitatea de a participa la demonstrații neautorizate ($\phi = 0,258$ la $p = 0,00$ figura 12) Cât despre participarea efectivă la aceste tipuri de acțiuni, găsim asociere doar în cazul maghiarilor, și anume cu participarea efectivă la semnarea unei petiții de protest ($\phi = 0,315$ și $p = 0,00$)

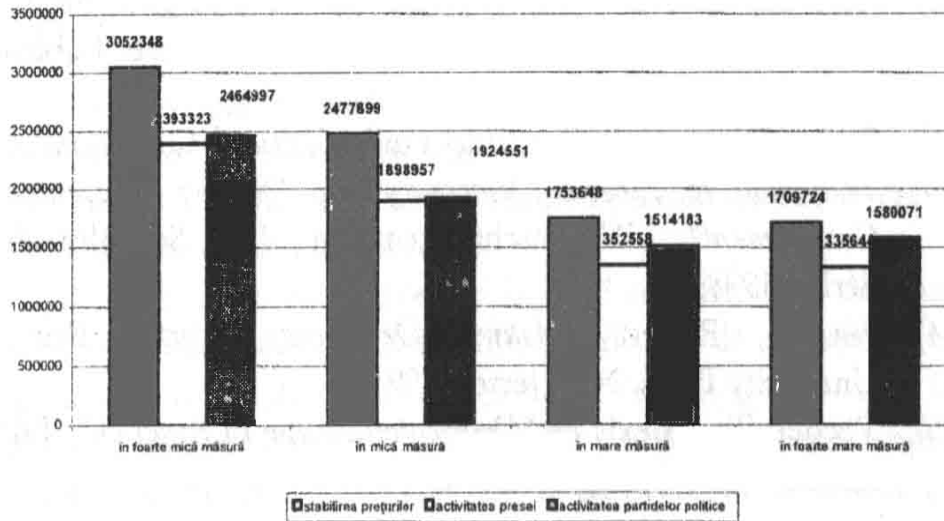
După cum se vede, ipoteza noastră a fost confirmată. Există o legătură vizibilă între apartenența asociativă a studenților clujeni și participarea sau disponibilitatea participării politice, chiar dacă pattern-urile diferă între români și maghiari și dacă nu există asociere cu toți indicatorii participării. Din câte s-a văzut până acum, apartenența asociativă în cazul maghiarilor corelează cu mai puțini indicatori ai culturii participative, ceea ce susține ideea noastră cu privire la solidarizarea acestora în mare măsură pe criterii etnice și nu datorită unui grad mai ridicat de civism. Aceste rezultate sunt consistente și cu unele cercetări anterioare (mă refer la cercetarea „Cultura civică” realizată de colegiul Max Weber pe studenții clujeni), care nu găsesc diferențe esențiale, în sensul unui civism mai ridicat al maghiarilor, între cele două etnii.

Bibliografie:

- 1) Almond, Gabriel și Verba, Sidney „*Cultura civică*”. Editura Du Style, București, 1996;
- 2) Almond, Gabriel și Powell, Bingham „*Comparative Politics. A Theoretical Framework*”, Harper Collins College Publishers, 1993;
- 3) Fuchs, Dieter și Roller, Edeltrand „*Cultural Conditions of the Transition to Liberal Democracy*, în „*Studies of Democratic Government*”, Wissenschaftszentrum für Sozialforschung, Berlin, 1998;
- 4) Putnam, Robert „*Making Democracy Work*”, Princeton University Press, New Jersey, 1993;
- 5) Tocqueville, Alexis de „*Despre democrație în America*”, Editura Humanitas, București, 1995.

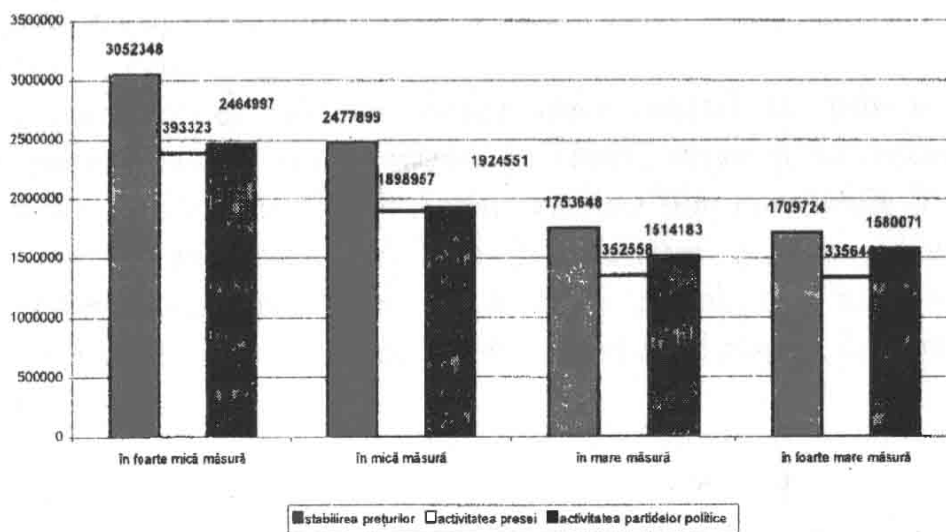
Anexa nr.1

În ce măsură statul ar trebui să intervină în...?(B.O.P.)
-media venitului-

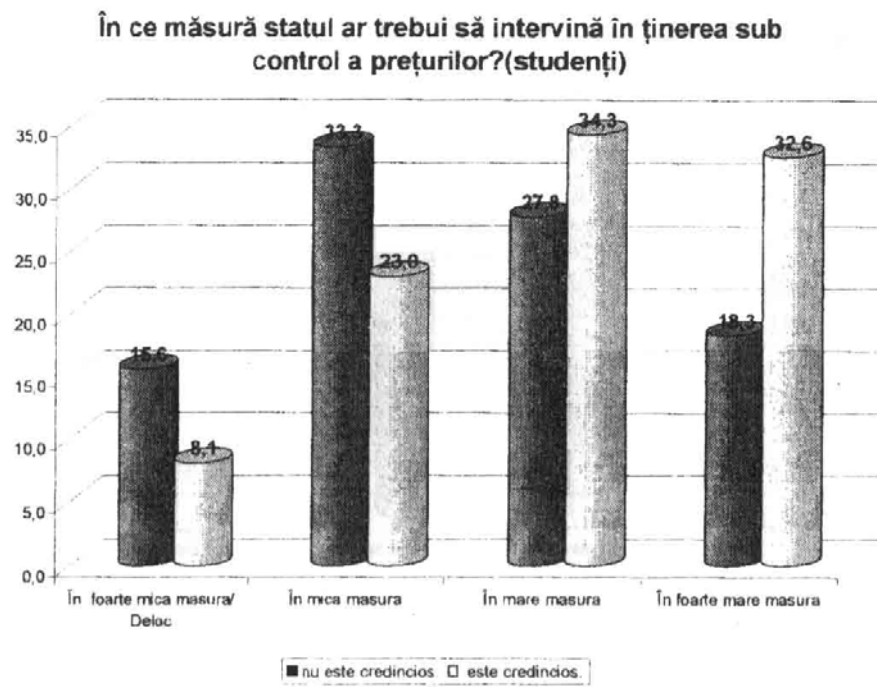

Anexa nr.2

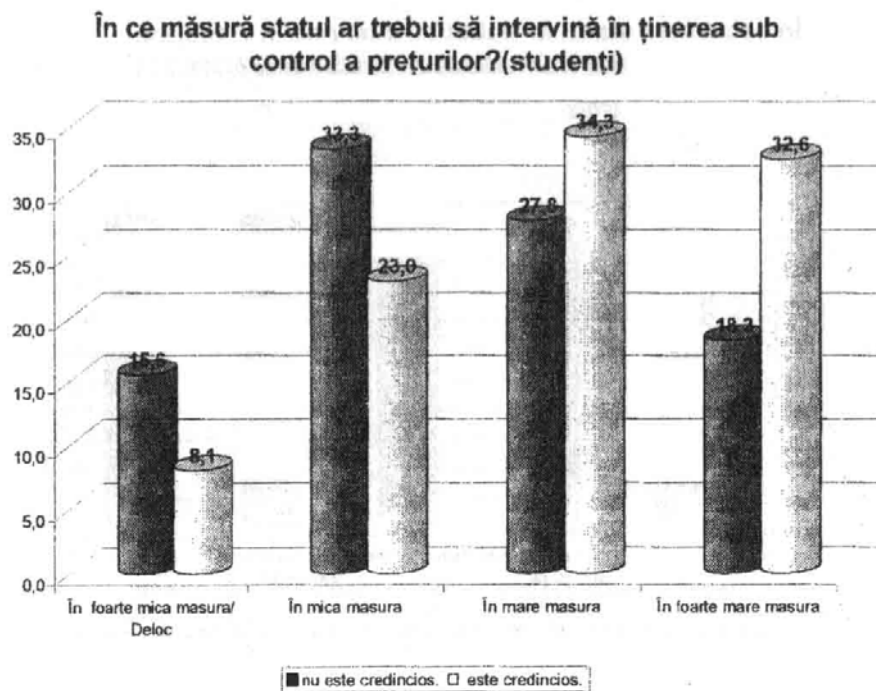
În ce măsură statul ar trebui să intervină în...?(B.O.P.)
-media venitului-

Anexa nr. 3

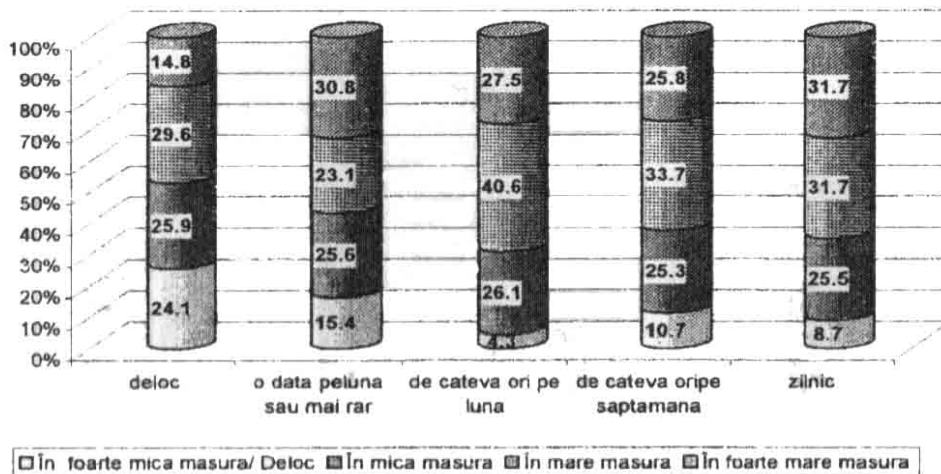

Anexa nr. 4

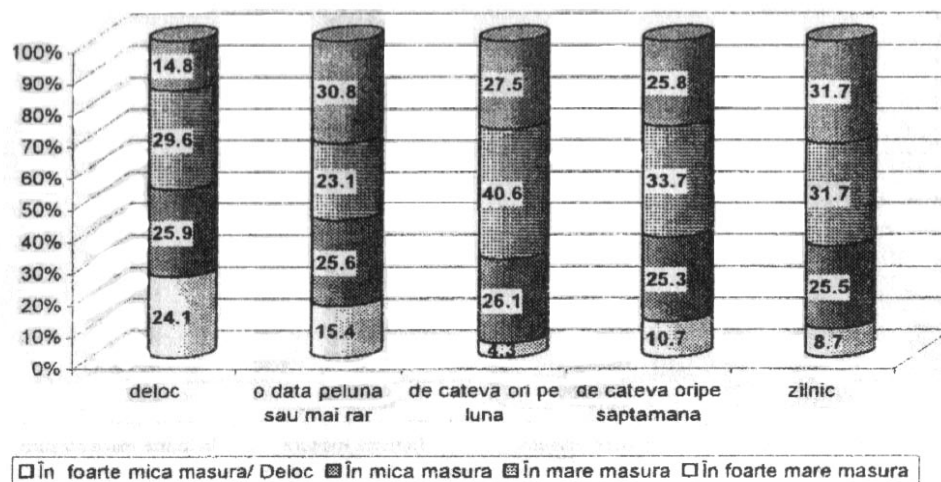
Anexa nr. 5

În ce măsură statul ar trebui să intervină în stabilirea prețurilor?/ Cât de des ascuți radio?
(studenți)

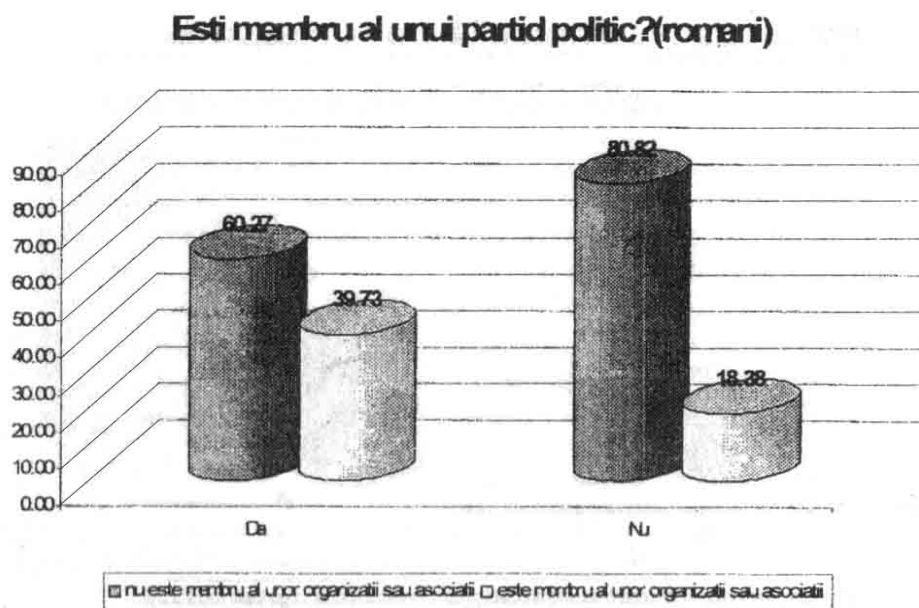

Anexa nr. 6

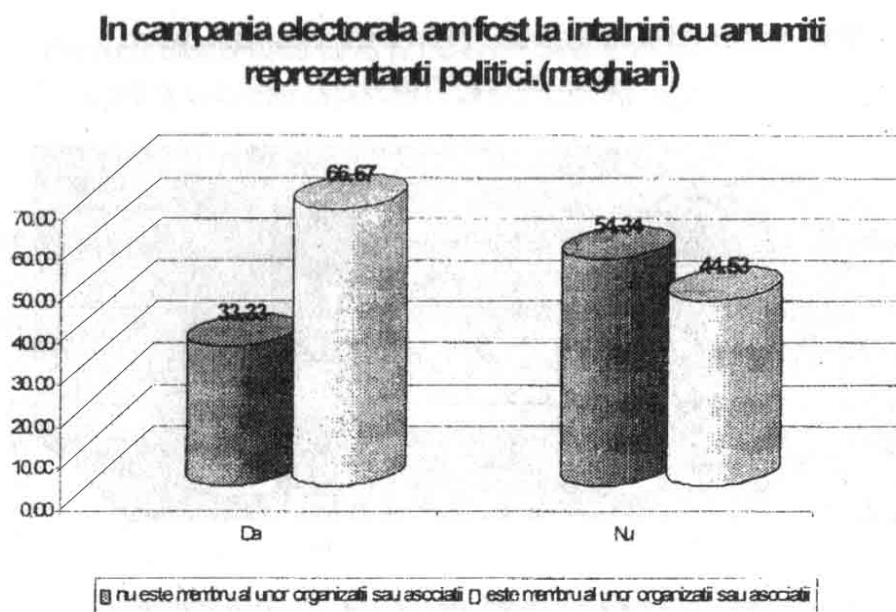
În ce măsură statul ar trebui să intervină în stabilirea prețurilor?/ Cât de des ascuți radio?
(studenți)

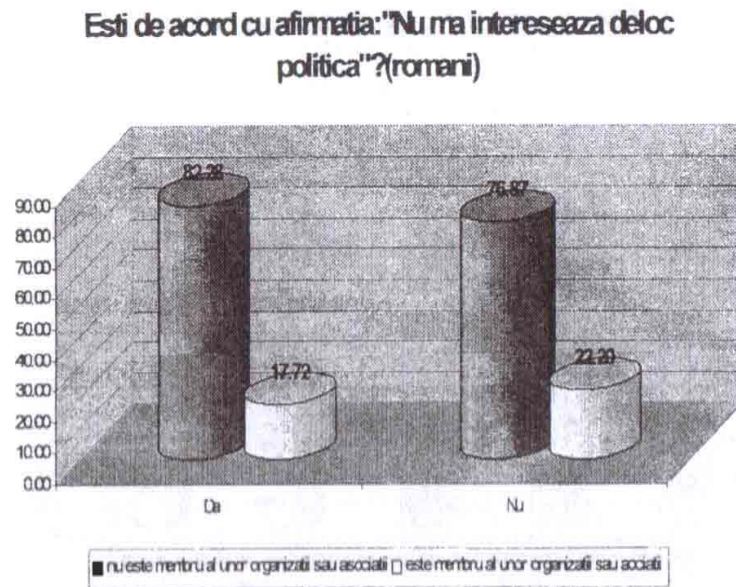
Anexa nr. 7

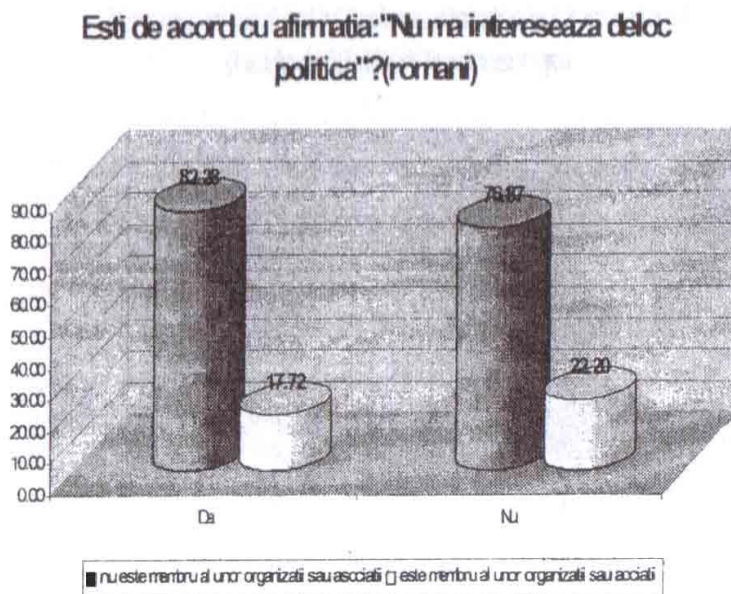
Anexa nr. 8

Anexa nr. 9

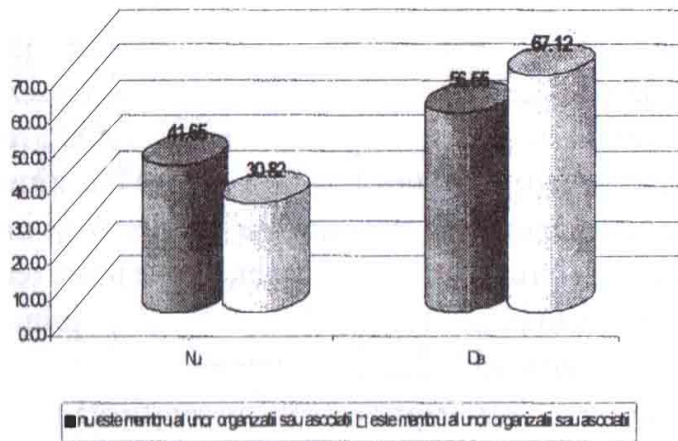

Anexa nr. 10

Anexa nr. 11

Pentru soluționarea unei probleme care te afectează, ai participa la manifestații de stradă sau greve autorizate?
(romani)

Anexa nr. 12

Pentru soluționarea unei probleme care te afectează, ai participa la demonstrații neautorizate?
(maghiari)

